

AHMED er-RİFÂ'Î'NİN İTİKÂDÎ VE KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

Hayri KAPLAN **

İsmail ŞİK *

Abstract

The Belief and Theologic Opinions of Ahmad al-Rifai

Our aim in this work is to see that there isn't argument between science of sufism and science of theology. One example is for that thought of theology of Ahmad al-Rifa'î in sufism. Sufis had got enough information about Islamic theology in early period. The science of theology intends true belief and the science of sufism intends true belief and true life. We brought thought of Ahmad al-Rifa'î in theology and sufism from early source. We saw sufis assented that true belief is first thing in religion in early period. In our opinion true belief is proved by true information in Islâmic belief. This is only possible with information of theology.

Keywords: Sufism, Theology, belief, Ahl as-Sunna

Giriş

Gerek düşünce gerekse diyalog temelinde duygu ve tecrübe yönünü ihmal edecek derecede dinin inanç veya amel konularıyla ilgili metodik ve teorik tartışmalarla ömrünü geçirmek yerine, bu konularda gerektiği kadar bilgiye sahip olarak dinin zengin pratiklerini hem kendisini hem de toplumu eğitecek, başkalarına da örnek olacak tarzda gerçekleştirmeyi hedefleyen, inanç konularını duygu ve mistik düşüncelerle bezeyerek "Allah'ı insanlara, insanları Allah'a sevdirmek" prensibini göz önünde tutan sûfîlerin bir kısmı bu düşüncelerini savunma yahut açıklama amaçlı tasavvufi eserler kaleme almışlardır. Kendileri eser yazmamakla beraber sözleri ve menkıbeleri nakledilen tasavvuf önderlerinin, nazım veya nesir, risale veya hacimli kitap tarzında eser/eserler kaleme alan sûfî büyüklerinin, tasavvuf yolunu tanıtırken ve bu yola davet ederken öncelikle sahih/düzgün/sağlam bir inancın gerekliliğini vurguladıkları görülür.

** Yard. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: hayrikaplan@cu.edu.tr

* Ar. Gör., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: sismail@cu.edu.tr

Bu bağlamda, tasavvuf önderlerinin “sûfî itikâd-nâmeleri” diyebileceğimiz metinleri, ya müstakil eserler ya da eserlerin bir bölümü olarak nesir veya nazım şeklinde ortaya koymaları, konuya önem ve ciddiyetle yaklaştıklarını göstermektedir. Bu itikâd-nâmelerin, sûflerin bağlı olduğu itikâdi mezheplerin görüşleriyle ne derece örtüştüğünün belirlenmesi, ayrıca bu konuda kalem oynatan sûflerin metinleri arasındaki karşılaştırmaların bilimsel kriterlerle değerlendirilmesi, sadece tasavvuf tarihinin değil, genel anlamda İslâm düşünce tarihinin de bazı veçheleriyle daha çok aydınlanmasını, daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Tasavvuf literatüründe bu konuyla ilgili çok sayıda kaynak mevcut olmakla beraber, belki de bunların büyük bir kısmının henüz yazma halde bulunması nedeniyle, üzerlerinde çok fazla çalışılmadığı söylenebilir. Basılı veya yazma haldeki bu kaynaklar, araştırmacıları beklemektedir.

Bu kabilden olmak üzere, Eş’arî mezhebine bağlı Ahmed er-Rifâ’î’nin (512-578/1118-1182) yazdırdığı itikâd metinlerini incelemeye tabi tutarak, sözü geçen konuyla ilgili çalışmalara bir nebze katkıda bulunmayı amaçladık.

Onun soy ve tasavvuf silsilesi/silsileleri, hayatı, sözleri, öğretileri, menkıbeleri ve eserleri hakkında bilgiler sunan müstakil biyografik eserler yanında, biyografisine yer ayıran çok sayıda klasik/tarihi çalışma mevcuttur.¹ Ahmed er-

1 Ahmed er-Rifâ’î hakkında bilgi veren Tabakât, terâcim, tarih türü eserlerin dışında, ağırlıklı olarak onun biyografisine değinen müstakil çalışmaların bir kısmı basılmış, bir kısmı ise yazma halde veya henüz yazması tespit edilememiştir. Yazarlarıyla birlikte şu eserler sıralanabilir: Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfiî el-Kazvîni (ö.623/1226), *Sevâdü’l-’Ayneyn fi Menâkibi Ebi’l-’Alemeyn*; Takıyyüddîn Ali İbnü’l-Mübârek el-Bercûnî (ö.632/1235), *Kurrâtü’l-’Ayn fi Menâkibi Ebi’l-’Alemeyn*; Ebu’l-Feth el-Vâsıtî (ö.635/ 1238 civarı), *İrşâdü’s-Sâlikîn*; Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdülkavî el-Münzirî (ö.656/1258), *el-Mecâlisü’l-Ahmediyye ve el-Behcetü’r-Rifâ’iyye*; İzzüddîn Ahmed b. Abdurrahîm es-Sayyâd (ö.670/1271), *el-Ma’ârifü’l-Muhammediyye fi’l-Vazâifi’l-Ahmediyye (el-Envâru’l-Muhammediyye veya el-Vazâifi’l-Ahmediyye diye de anılır)*; İbnü’l-Hâc Kasım b. Muhammed el-Vâstî, *Ümmü’l-Berâhîn bi-Tashîhi’l-Yakîn fi İşârâti’s-Sâlihîn* (telif tarihi 678/1279, *Behcetü’r-Rifâ’î*, *el-Behcetü’l-Kübrâ* veya kısaca *el-Berâhîn* diye de anılır); Takıyyüddîn Yakub b. Bedrân ed-Dımaşkî el-Cerâidî (ö.688/1289), *el-Behce*; Cemâlüddîn Ali b. Mıkdâm el-Haddâdî (7./13. yy.), *Rab’u’l-’Âşikîn fi Menâkibi’l-İmâmî’r-Rifâ’î Sultânî’l-’Ârifîn (el-Behcetü’s-Suğrâ* diye de anılır); Muhyiddîn Ahmed b. Süleyman el-Hemmâmî (ö.691/1292), *Menâkibü’s-Seyyid Ahmed er-Rifâ’î*; Abdülazîz b. Ahmed ed-Demîrî ed-Dîrîni (ö.694/1295) *Çâyetü’t-Tahrîr fi Nesebi’s-Seyyid Ahmed er-Rifâ’iyyi’l-Kebîr*; İzzüddîn Ahmed b. İbrahim el-Fârûsî el-Kâzerûnî el-Vâsıtî (ö.694/1294), *İrşâdü’l-Müslimîn li-Tarîkati Şeyhi’l-Müttakîn ve en-Nefhatü’l-Miskiyye fi’s-Sülâleti’r-Rifâ’iyye*; Ebu’l-Hasan Ali b. Hasan b. Ahmed el-Vâsıtî (ö.733/1333), *Hulâsatü’l-İksîr fi Nesebi Seyyidînâ el-Çavsi’r-Rifâ’iyyi’l-Kebîr ve Rûhu’l-İksîr*; Ahmed b. Ahmed ez-Zebercedî (ö.737/1337) *ed-Dürrü’s-Sâkit fi Menâkibi Sâdâti Vâsıt*; Takıyyüddîn Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Abdülmuhsin el-Vâsıtî (ö.744/1343), *Tiryâku’l-Muhibbîn fi Tabakâti (Hurkatî) (el-)Meşâyihî’l-’Ârifîn ve Tiryâku’l-Muhibbîn fi Sireti Sultânî’l-’Ârifîn*; İbn Hammâd Muhammed b. Ebu Bekr el-Mavsîlî (ö.750/1349), *Raodatü’l-A’yân fi Ahbâri Meşâhîri’z-Zemân*; Safiyyüddîn Abdurrahman İbnü’l-Huseyn ed-Dımeşkî el-Bekrî (ö.776/1374), *er-Ravdu’n-Nadîr fi Menâkibi’s-Seyyid Ahmed er-Rifâ’iyyi’l-Kebîr*; Sirâcüddîn Muhammed b. Abdullah el-Mahzumî es-Sayyâdî (ö.885/1480), *Sihâhu’l-Ahbâr fi Nesebi’s-Sâdâti’l-*

Rifâ'î'nin günümüze ulaşan ve çok da hacimli olmayan eserlerinin oldukça ilgiyle karşılandığını, tarihi seyir içerisinde Rifâ'î yolu bağlıları başta olmak üzere tasavvufa ilgi duyan kitleler tarafından zevkle okunduğunu, Arapça veya çeviri halde birçok yazma nüshalarıyla, tekrarlanan baskılarıyla karşılandığını söyleyebiliriz. Bununla beraber onun eserleri üzerinde şerh ve hâşiye türünden klasik çalışmaların çok sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.² Bu hususun, onun sözlerinin gâyet sarîh ve anlaşılır olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bir divan halinde toplanacak sayıda olmasa da şiirleri için de aynı durum söz ko-

Fâtmiyyeti'l-Ahyâr, Cilâü'l-Kalbi'l-Hazîn, Kurratü'l-'Ayn ve en-Nüşatü'l-Kübrâ; İbrahim b. Muhammed el-Kâzerûnî (9./15. yy.), Şifâü'l-Eskâm fi Sîreti Ğavsi'l-Enâm; Muhammed b. Kasım el-Vâstî (9./15. yy.), Buğyetu'r-Râğib; Ahmed b. Celâl el-Lârî el-Misrî (ö.9./15. yy.) Celâü's-Sadâ fi Sîreti İmâmi'l-Hüdâ; Ebu Bekr b. Abdullah el-'Ayderûsi el-'Adenî (ö.914/1508), en-Necmü's-Sâ'î fi Menâkibi'l-Kutbi'l-Kebîr er-Rifâ'î; Muhammed El-'Âkûl el-Bağdâdî (ö.930/1524 civarı), el-Hucetü'l-Bâliğa fi Terâcimi'r-Rifâ'iyye; Zayâüddîn Ahmed b. Muhammed el-Veterî el-Mevsilî (ö.975/1567), Menâkibu's-Sâlihîn ve Mahaccetü Ehli'l-Yakîn ve Ravdatü'n-Nâzirîn ve Hulâsati Menâkibi's-Sâlihîn; Tacüddîn Ebu Bekr b. Muhammed el-Ensârî (1090/1679 da sağ), 'Ukûdü'l-Leâl fi Menâkibi Ehli'l-Kemâl (el-'Ukûdü'l-Leâliyye fi Terâcimi's-Sâdeti'l-Ahmediyye diye de anılır); Abdülazîz El-'Ânî (11./17. yy.), el-Mevâhibü'l-'Aliyye; Muhammed b. Ahmed el-'Abdelî el-Bahreynî (11./17. yy.), Lübbü'l-Maânî fi Ahbâri'l-Kutbeyni'l-'Azîmeyn er-Rifâ'î ve'l-Ceylânî; Sıddîk b. Muhammed el-Hubâb (12./18. yy.), Matlabü's-Sâ'î fi Menâkibi'r-Rifâ'î; Ebu'l-Kasım Cafer b. Hasan el-Berzencî (ö.1179/1766), İcâbetü'd-Dâ'î fi Menâkibi'r-Rifâ'î; Sinan Abdussamed el-Hüseynî, Vesiletü'd-Dâ'î fi Nesebi'l-Ğavsi'r-Rifâ'î; Ebu'l-Hüdâ Muhammed es-Sayyâdî (ö.1328/1909), Kulâdetü'l-Cevâhir fi Zikri'l-Ğavsi'r-Rifâ'î ve Etbâ'ihî'l-Ekâbir; et-Târîhu'l-Evhad li'l-Ğavsi'r-Rifâ'îyyi'l-Emced ve ilgili diğer eserleri; Muhammed b. Ömer b. Hasan el-Harîrî (ö.1330/1912), Netîcetü'l-Mefâhir fi Ahbâri Benî Rifâ'ati's-Sâdeti'l-Ekâbir; İsmail Halife Hüseyin, el-İmâm er-Rifâ'î; Kenan Rifai (ö.1950), Ahmed er-Rifâ'î; Yunus es-Semârrâî, es-Seyyid Ahmed er-Rifâ'î; Muhammed el-Kalbakcî, Nuru Behcetî's-Sıdk fi Zikri Sülâseti'l-Ğavsi'r-Rifâ'î bi-Dimaşk; Muhammed Ahmed Dernîte, eş-Şeyh Ahmed er-Rifâ'î ve A'lâmü'r-Rifâ'îyye; Yusuf Hâşim er-Rifâ'î ve Mustafa er-Rifâ'î en-Nedvî, el-İmâm es-Seyyid Ahmed er-Rifâ'î; Cemal el-Ğisânî, er-Rifâ'î ve özellikle Mustafa Tahralı hocamızın doktora tezi Ahmad al-Rifâ'î.

- 2 Bu eserleri şunlardır: *el-Hikemü'r-Rifâ'îyye*, müridi Şerefüddîn Muhammed b. Abdüssemî' el-Hâşimî el-Vâstî'ye ithafen yazılmış ufak bir risale mahiyetindedir. Metni yayınlanmış olan eserin Farsça, Türkçe, Urduca çevirileri vardır ve Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî tarafından yapılan *Kalâidü'z-Zeberced* adlı şerhi basılmıştır. *el-Burhânu'l-Müeyyed*, onun dini, tasavvufi vaaz ve sohbetlerinin talebesi Şerefüddîn b. Abdüssemî' tarafından toplanmış halidir birçok kez basılmış ve dilimize çevrilmiştir. Şihâbüddîn Ahmed er-Râvî el-Bağdâdî *Tibyânü Ahmed fi Şerhi'l-Burhâni'l-Müeyyed* adıyla şerh etmiştir. *en-Nizâmu'l-Hâs l-Ehli'l-İhtisâs*, tasavvuf ve ahlâkla ilgili bu eser de onun sohbetlerinin derlenmesinden ibarettir, baskılarının yanı sıra dilimize de çevrilmiştir. Yine onun sohbetlerinden derlenen *el-Mecâlis* adlı eser dilimize çevrilmiş, Muhammed b. Sâlih el-Hüseynî tarafından (9./15. yy.) *el-İksîr fi Şerhi Mecâlis'l-Ğavsi'r-Rifâ'îyyi'l-Kebîr* adıyla şerh edilmiştir. *Hâletü Ehli'l-Hakîka ma'allâh*, 40 hadis şerhi bağlamında tasavvufî açıklamalarını içerir birçok kez basılmış ve dilimize çevrilmiştir. Şâfiî fikhuna ait altı ciltten müteşekkil *Şerhu't-Tenbîh* kitabı ile *es-Sırâtü'l-Müstakîm fi Maâniyi Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm, Tefsîru Sûrati'l-Kadr, İlmü't-Tefsîr, et-Tarîk ilallâh ve er-Rivâye fi'l-Hadis* eserleri günümüze ulaşmamıştır. Ona izafe edilen çok sayıda hizb ve virdler, ayrıca bazı şiirleri sonradan bir araya getirilmiş ve yayınlanmıştır. *el-Akâidü'r-Rifâ'îyye* adıyla Bağdat'ta (Matbaatü Dâri'l-Basrî, ts.) basılmış olan ufak eserin, makalemize konu olan akîde metninin müstakil baskısı olduğunu tahmin ediyoruz.

nusudur. Hatta ona ait gösterilen çok sayıda vird/hızb için de aynı durumun geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Makale çalışmamıza konu olan itikâd metinleri üzerinde de herhangi bir klasik çalışma tespit edemedik.

Günümüzde çeşitli kollarıyla devam etmekte olan Rifâ'î yolunun piri Seyyid Ahmed er-Rifâ'î, özellikle tasavvufun inanç ve uygulamalarla ilgili konularındaki tutarlı, ölçülü, belirgin, kolay anlaşılır sözleri ve tavırlarıyla dikkati çekmektedir. Eserlerinde ve vaazlarında yeri geldikçe itikâdî konulara değinmekle beraber, özet ve derli toplu müstakil bir metin imla ettirerek, kendisinin ve bağlılarının Ehl-i Sünnet çizgisini izlediğini resmen ilan etme durumunda kalmıştır. Burada, öğrencilerinin ısrarlı taleplerine, yaşadığı dönem ve bölgedeki çeşitli mezhep ve fırkaların şahsına yönelik eleştirilerine veya meraklarına cevap verme, kendi zamanındaki ve sonrasındaki tabilerinin veya tabi adaylarının bu konudaki ihtiyaçlarını veya tereddütlerini giderme, inanç boyutunun tasavvufî yaşantıdaki önem ve konumuna dikkat çekme, gerçek dışı, zararlı veya tehlikeli gördüğü kasıtlı-kasıtsız bazı söz, iddia ve uygulamaların tasavvuf bünyesinde açacağı menfi durumları bertaraf etme vs. akla gelen sebeplerden bazıları olarak belirtilebilir.

Ahmed er-Rifâ'î'nin itikâdî görüşlerini, sohbet ve vaazlarının yer aldığı eserlerde itikâdî meselelere ayrılmış müstakil başlıklar (ki bu başlıklar derleyen veya yayınlayanlar tarafından sonradan belirlenmiştir) altında veya herhangi bir konuyu işlerken araya serpiştirilmiş şekilde bulmak mümkündür.

Çalışmamızda temel aldığımız itikâd metinlerine gelince, rivâyete göre ölümünden sekiz sene önce 570/1174-1175 yılında, Cuma namazı sonrası Ümmü 'Abide' deki büyük bir dinleyici kitlesine verdiği vaazda "Benim tarikim (yolum) temiz bir akîde, mamur bir kalp, dünya ve âhiret isteklerini terk edip, Allah için Allah'a yönelmektir." der. Vaazı sona erdiğinde Yakub b. Kerrâz "Seyyidim! Keşke bizim için akîde hakkında bir yazı yazdırsanız da, biz ve sonraki müridleriniz o yazıyı esas alsalar!" diyerek talebini dile getirir, bunun üzerine Ahmed er-Rifâ'î, onun bu talebini kabul ederek, kağıt ve divit emreder, "Yazınız!" deyip akîdesini ifade eder. Bu metin Ahmed er-Rifâ'î'nin torunu olan İzzüddin Ahmed b. Abdurrahîm es-Sayyâd'ın (ö.670/1271) *el-Ma'ârifü'l-Muhammediyye fi'l-Vazâifi'l-Ahmediyye* adlı eserinde ve bu eserden naklettiği anlaşılın Ebu'l-Hasan Ali b. Hasan b. Ahmed el-Vâsıtî'nin (ö.733/1333) *Hulâsatü'l-İksîr fi Nesebi Seyyidinâ el-Ğavsi'r-Rifâ'iyyi'l-Kebîr* adlı kitabında yer almaktadır.³

3 İzzüddîn Ahmed Sayyâd, *el-Ma'ârifü'l-Muhammediyye fi'l-Vazâifi'l-Ahmediyye*, Mısır 1305/1888, s. 4-7; Ebu'l-Hasan Ali Vâsıtî, *Hulâsatü'l-İksîr fi Nesebi'r-Rifâ'iyyi'l-Kebîr; Rifâ'î Soy Ağacı*, çev.: Hayri Kaplan, Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı yay., Ankara 2001, ss. 115-124.

Ayrıca, talebesi (daha sonra halifesi) ve damadı olan Mümehhedü'd-Devle Abdurrahîm b. Osman'ın (ö.604/1208), dayısı Ahmed er-Rifâ'î'ye "İnsanlar akîdemden sual ediyorlar, onlara ne söyleyeyim?" diye sorması üzerine sözlü olarak aktardığı ve "Bizim itikâdımız ve mezhebimiz budur. Senin ve size bağlananların itikâdı bu olsun, takva sahibi selefin itikâdı budur." dediği bir metin daha vardır. Bu metin, diğer metnin yaklaşık yarısı hacmindedir.⁴ Çalışmamızda bu iki metnin yanı sıra, *el-Burhânü'l-Müeyyed* adlı eserinden de yararlanılmıştır.

1. Ahmed er-Rifâ'î'nin Hayatı ve İlmi Kişiliği

Bazılarınca, yaşadığı dönemin dört büyük kutbundan biri olarak nitelendirilen Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali er-Rifâ'î, Irak'ın Vâsıt bölgesindeki Ümmü 'Abîde'ye bağlı Hasen köyünde dünyaya gelir. O, henüz yedi yaşındayken babası Seyyid Ali b. Yahya (ö.519/1125) Bağdat'ta ölür. Ahmed er-Rifâ'î o yaşlardayken Kur'ân'ı ezberler, kıraat ve tecvid dersleri alır. Dayısı Mansur el-Batâihî (ö.540/1145), annesi ve kardeşleriyle birlikte onu yine Vâsıt bölgesinde yer alan Nehrudaklı'ya, kendi ikametgâhına getirerek himayesi altına alır. Daha önce gördüğü manevi bir işaret gereği onu Vâsıt'a götürüp akli ve nakli ilimlerde yetiştirmesi için Ebu'l-Fadl Ali el-Vâsıtî'ye (ö.539/1144) teslim eder. Yirmi yaşına ulaştığında hocası ona dini ilimlerde mezun olduğunu gösteren umumi bir icâze verir, tasavvufta da mezun olduğunu göstermek üzere kendi tarikat hırkasını ona giydirir, ona "Ebu'l-'Alemeyn" lakabını verir.

İlim öğrenimini tamamlayıp icâzesini alan Ahmed er-Rifâ'î Vâsıt'ta ders vermeye başlar. Ölümünden bir sene önce dayısı onu yanına çağırır, tarikat hırkasını giydirir, idaresi altındaki hanegâhlar ve tekkelerin şeyhliğini ona verdiğini belirtir, naibi olarak Ümmü 'Abîde'deki tekkesinde irşâd postuna oturtur ve kendi müridlerinin ona biat etmelerini vasiyet eder. Ahmed er-Rifâ'î o sırada 28 yaşındadır ve kısa sürede sayısız binlere varan insana ders verir ve ömür boyu bu irşad ve tâlim işine devam eder.

Hicri 555 (miladi 1160) yılında yaptığı haccın ardından Medine'de Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret esnasında vuku bulan "el öpme" menkıbesi meşhurdur. Kendisi kevnî kerâmetlere önem vermese de hakkında yazılan eserlerde birçok kerâmetinden söz edilir. Bunların bir kısmı rivâyet zincirine dayalı olarak, bir kısmı ise kaynak gösterilmeden aktarılır.

Kendisi ve aile fertleri son derece mütevazî bir hayat sürmekle birlikte, aynı ve nakdi kendisine ulaştırılan hediyeleri, bağışları ve vakıfları, her gün

4 Sayyâd, *age*, ss. 7-9.

binlerce kişinin ziyaret ettiği ve çok sayıda müridinin ikamet ettiği tekkenin ihtiyaçlarına harcadığı belirtilir.⁵

Diyaloglarında kendisini kastederek (Irak şivesiyle-lehçesiyle “el-Lâş” yani “el” ism-i mevsul olmak üzere: “ellezi lâ-şey” şeklinde) “lâ-şey” (değersiz, hiç) ve “Ühaymed” (Ahmedcik) diye niteleyen Rifâ’î, bir ay kadar devam eden ishal rahatsızlığı ardından 22 Cemaziyelevvel 578/23 Eylül 1182’de vefat eder. Kabri Vâsıt bölgesinde, Basra-Bağdat yolu ortasında bulunan ‘Ammâre yakınındaki Rifâ’î kazasının 30 km. uzağındadır.

2. Ahmed er-Rifâ’î’nin İtikâdi ve Kelâmi Görüşleri

Ahmed er-Rifâ’î’nin tasavvuf anlayışına göre itikâdi konuların doğru ve sağlıklı bir şekilde anlaşılması, kavranması çok önemlidir. O, öncelikle dini konularda bilgilenmeyi, ibadetlerle ilgili hükümleri öğrenmeyi emreder, ilmiyle amel eden âlimleri överek onları veli ve müşid olarak niteler, ilim meclislerini sülûk ve riyazetten üstün görür.⁶ Dini yaşamın her alanında olduğu gibi burada da niyetin ve samimiyetin çok önemli olduğuna dikkat çeker.⁷ Ahmed er-Rifâ’î halifelerine şöyle der: “Mübtedilere ve müridlere akâid ilmini öğretin! Çünkü o, marifetin merdivenidir, akâide bilgisinden uzak olan kişi Allah’tan perdelidir.”⁸ Rifâ’î’ye göre akıl ve dinin, zâhir ve batın gibi, birbiriyle iç içe ve örtüşür tarzda birlikteliği kaçınılmazdır, bunun en güzel yolu da söz, fiil, hal ve ahlâk açısından Peygamber’i örnek almaktır. Veliliğin son mertebesi Hz. Peygamber’in ahlâkıyla ahlâklanmak, haliyle hallenmektir.⁹ Sûfî her hususta kendi söz, iş ve durumlarını Kur’ân ve sünnete uygun kılmakla yükümlüdür.¹⁰ Bu hususta akıl önemi büyüktür ve dünya ile âhîret şu iki kelime arasındadır: Akıl ve din.¹¹

İbadetleri yerine getirmekle uğraşmak yerine zât ve sıfatlar hakkında konuşmaya dalan sözde sûfileri zındıklığa en yakın insanlar diye niteler ve yaşlı kadınların imanı gibi tereddütsüz, şüphesiz ve teslimiyete dayalı bir imanı tav-

5 Geniş bilgi için bk. Sayyâd, *age*, s. 31-35, 79; Fârûsî, *age*, s. 29-40; Vâsîtî, *age*, ss. 56-65, 67-71, 85-88; Takıyyüddîn Abdurrahman Vâsîtî, *Tiryâku’l-Muhibbîn*, Mısır 1305/1887, ss. 4-7, 13-14, 37; Ziyâüddîn Ahmed Veterî, *Ravdatü’n-Nâzirîn ve Hulâsati Menâkibi’s-Sâlihîn*, el-Matbaatü’l-Hayriyye, Mısır 1306/1889, ss. 53-54, 60; Ebu’l-Hüdâ Muhammed Sayyâdî, *Kılâdetü’l-Cevâhir*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999, ss. 32-44; Mustafa Tahralı, “Ahmed er-Rifâ’î”, *TDVİA*, c. II, ss. 127-129.

6 Sayyâd, *age*, s. 41.

7 Ahmed Rifâ’î, *el-Burhânu’l-Müeyyed*, çev.: Sıdkı Güllü, İstanbul 1987, ss. 1-2, 21,63.

8 Sayyâd, *age*, s. 41.

9 Rifâ’î, *age*, ss. 30, 32, 52, 59-61.

10 Rifâ’î, *age*, s. 72, 77.

11 Sayyâdî, *et-Tarîkatü’r-Rifâ’iyye*, Matba’atü Dâri’l-Basrî, Bağdad 1388/1969, s. 20.

siye eder. Mutlak anlamda vahdet iddiasında olanları, şatahat söyleyenleri yerer.¹² Hallâc'ı yanlıgı içerisinde ve vuslata erişmemiş birisi olarak görür.¹³ Vahdet ilmi, felsefe ilmi denilen türden bilgileri ayak kaydırıcı bilgiler olarak niteler.¹⁴

Şimdi, onun itikâdi ve kelâmî görüşlerini, ilâhiyyat, nübüvvet ve âhret olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmeye çalışılacağız.

2.1. İlâhiyyat

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre, tevhid cümlesiyle en özlü şekilde ifadesini bulmuş olan ve İslâm inancının temelini oluşturan tevhid anlayışı, yine tenzih içerikli kısa formülle şöyle ifade edilebilir: "Kadim olanı sonradan var olandan ayrı tutmak" veya "Hakk'ı halktan (yaratılmışlardan) tenzih etmek" yani varlığı açısından olduğu gibi her açıdan O'nu bağımsız, tek ve eşsiz kabul etmek.¹⁵ Allah'ın bir olduğunu inanarak söylemenin ardından gelen en büyük nimet ise şüphe ve tereddüt karanlıklarından korunarak, Hz Peygamber'e tabi olmak ve onun kerem sahibi sahabilerinin izinden gitmektir.¹⁶ Buna göre, gerçek anlamda tevhid Kur'ân'ı ileten, açıklayan Hz. Peygamber'in öğretisinden kazanılabilir ve bunun için de onun ashabının örnekliğine ve kaynaklığına ihtiyaç vardır.

Ahmed er-Rifâ'î öncelikle Allah'ı tanıtmaya işlemi ile akîdesine başlar. Ona göre Allah'ın varlığı, diğer mahlukatın varlığına benzemediği gibi, yakınlığı da cisimlerin ve diğer mahlukatın yakınlığına benzemez.¹⁷ Ahmed er-Rifâ'î tenzih hususundaki titizliğinin yanı sıra tanrı-insan ilişkisi açısından yakınlık kavramına vurguda bulunarak tanrı aşkınlığını, tanrıyı inasandan uzaklaştıran bir niteliğe büründürmemiştir.

O, tevhidi Allah'ın zâtı, sıfatları ve fillerindeki birliği manası ile aldığı gibi, hiçbir varlığa benzememesi anlamında da almaktadır. Allah kemiyet olarak tek olduğu gibi keyfiyet olarak da tektir. Onun sonradan var edilmişlerle fiil, sıfat ve isimlerinde benzeşmesi düşünülemez. Ahmed er-Rifâ'î bu noktada vahdetin mutlaklığını vurgulamış, O'nun zâtı, sıfatları ve fiilleri noktasındaki birliğini sadece kemiyet yönünden değil, aynı zamanda keyfiyet yönünden de ele almıştır.¹⁸

12 Sayyâd, *age*, s. 3, 50.

13 Sayyâd, *age*, s. 47, 51.

14 Rifâ'î, *age*, s. 87.

15 Sayyâd, *age*, s. 3.

16 Sayyâd, *age*, s. 3; Vâsıtî, *age*, s. 116.

17 Rifâ'î, *age*, s.48 ; Sayyâd, *age*, s. 8.; Vâsıtî, *age*, s. 117.

18 Sayyâd, *age*, s. 3.

Bilindiği üzere, İslâm düşünürleri arasında mevcut olan felsefi yaklaşımlarda varlık kategorileri arasında değişmez kesin sınırlar vardır.¹⁹ Varlık, vâcip, mümkün ve muhal olarak olarak üç kısımda değerlendirilir.²⁰ Bu açıdan Ahmed er-Rifâ'î Allah'ın varlığını anlatırken varlığın bu kısımlarına ve onlarda bulunan özelliklere değinmiştir. Ona göre tüm varlıkların bir sonu ve zıddı vardır. Varlıklar zıtlarıyla karşılaştırılarak bilinir, tanınır ve kavranırlar. Allah'ın ise hiç bir zıddı yoktur ve varlığı ebedidir. Bununla birlikte, tüm yaratılmışlara yakındır.²¹

Allah'ı tasavvur etme noktasında Ahmed er-Rifâ'î'nin konuya kelâmi bir bakış açısı getirdiğini, bunu yaparken de cevher, araz vb. kelâm ve felsefinin kullandığı terimlerden faydalandığını görmekteyiz: "O, evvel'dir, âhir'dir, cisim değildir zihinde tasavvur olunamaz, cevher değildir tarif edilemez ve ölçülemez."²² Bilindiği gibi cisimler için bölünmeyi kabullenme özelliği kaçınılmazdır. "O, cevher olmadığı gibi cevherler de onda yer edemez, arazlardan da halidir. O, evveli olmayan anlamında kadimdir, başlangıcı olmayan anlamında ezelidir. Varlığının sonu olmayan anlamında ebedidir. Zamanla sınırlı olmayan anlamında bâkidir. O'nun hakkında bir son, bir bitiş, bir yok oluş düşünülemez."²³ O, mubdi ve muiddir, vâhid , kadîm ezeli ve münferiddir.²⁴

Allah hakkında elde edeceğimiz bilgilerle ilgili olarak ancak izin verilen kadarına ulaşılabileceğini söyler. Ona göre Allah'ın zâtı ile ilgili bildiğimiz şeyler (bilgilerimiz), onun bize bildirdiği ve bizim için takdir ettiği bilgilerdir. Biz onun bize bildirdiğinin ötesinde bir şeyi bilemeyiz. Ancak O'nun bize verdiği bilgiler kadarını bilebiliriz. Nitekim, "(O) Zâtı hakkında onlara (insanlara) şu bilgileri haber verendir: O birdir; hiç bir ortağı yoktur. Tek'dir (ferddir), eşsiz'dir; hiç bir benzeri yoktur. Münferid (her yönden benzersiz olandır) dir, hiç bir dengi yoktur. Her şey O'na muhtaç, O ise hiç bir şeye muhtaç değildir.²⁵ Aynı zamanda ona göre Allah, hiç bir varlığa benzemediği gibi, hiç bir varlıkta O'na benzemez. Yani hiç bir şey O'nun benzeri olmadığı gibi, O da hiç bir şeyin benzeri değildir.²⁶ Allah, birdir, tekdir, eşsizdir, zıddı ve dengi yoktur.²⁷

19 Ebû Ali İbn Sînâ, *en-Necât fi'l-Mantık ve'l-İlâhiyyât*, tahk.: Abdurrahman Amira, Beyrut 1996, s. 30.; Gazâlî, Ebû Hâmid, *Mî'yârü'l-'ilm fi'l-mantık*, tahk.: Ahmed Şemseddin, Beyrut 1990, s. 303-367.

20 İcî, Adududdîn, *el-Mevâkıf*, Beyrut 1995, s. 68-87.

21 Sayyâd, *age*, s. 3.

22 Sayyâd, *age*, s. 45; Vâsitî, *age*, s. 116.

23 Vâsitî, *age*, s. 118.

24 Sayyâd, *age*, s. 4.

25 Vâsitî, *age*, s. 116.

26 Vâsitî, *age*, s. 117.

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre Allah'ın sıfatları akli değil hakikidir.²⁸ Allah, bu sıfatları ile bilinir; "Allah, bütün mahlukata sıfatlarıyla zâhir olmuştur. Bu O'nun zâtının değil, sıfat ve isimlerinin bir tecellisidir. Dolayısıyla, O'nun zâtında, ne zâtından başkası mevcuttur, ne de zâtından başka bir şeyde O'nun zâtı mevcuttur. Değişmekten ve halden hale geçmekten münezzehtir. Bununla beraber kemal sıfatları açısından da kemal artışına muhtaç olmaktan uzaktır."²⁹

Ahmed er-Rifâ'î, Allah'ın zâtı hakkında Kur'an ve sünnette geçen bilgileri verdikten sonra sıfatlarını sayarak O'nun zâtını tanıtmayı amaçlar: "O, diridir (hayydır), kudret sahibidir (kadirdir), cebbardır (güç ve kuvvet sahibidir), O'nun hakkında ne aciz kalması ne de güç yetirememesi düşünülemez. O'nu ne bir uyku, ne de uyuklama hali tutmaz. Ne fena yani yok olma (son bulma), ne de ölüm O'na arız olmaz. Hükümdarlık ve sultanlık sahibi, izzet ve büyüklük sahibidir."³⁰

O'na göre Allah'ın sıfatları, zâtı ile kaim ve ezeli sıfatlardır: "O'nun iradesi zâtı ile kâimdir (:ayrı değildir; sınırsız ve sonsuzdur, ezeli ve ebedidir). Dolayısıyla, ezelde O'nun takdir ettiği zamanlarda varlıkların vücuda gelmesini irade buyurmuştur. Ve o varlıklar da, yine O'nun ezelde irade buyurduğu gibi -ne vaktinden önce, ne de sonra gecikmeli olmadan (takdir buyurulan)- zamanlarında vücûda gelmişlerdir."³¹

Ahmed er-Rifâ'î, aynı zamanda Allah'ı ilah vasfının zıddına olan tüm olumsuz sıfatlardan tenzih etmektedir. Eksiklik, noksanlık ve acizlik vasfının ilah olanla bir anlamayacağını dile getirmektedir. Çünkü Allah, Kur'an ve sünnette kendisini kâmil ve noksansız olarak vasıflandıran sıfatlarıyla bildirilmiştir.³²

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre Allah'ın sıfatları zâtının ne aynısı ne de gayrisidir.³³ Allah'a ait bu sıfatlar, O'nun zâtından varlık olma yönleriyle ayrı değıllerdir fakat anlam olarak zâtından farklıdır.³⁴ Allah, hayy (diri), âlim (bilen), kadir (kudret sahibi), murid (dileyen), semî' (işiten), basir (gören), mütekellim (konuşan) sıfatlarına sahip olduğuna göre, sadece (sırf) zât değil, (aynı zamanda) hayat, ilim, kudret, irade, işitme, görme ve konuşma sıfatlarına sahip

27 Sayyâd, *age*, s. 8.

28 Sayyâd, *age*, s. 11.

29 Vâstî, *age*, s. 118.

30 Vâstî, *age*, s. 118.

31 Vâstî, *age*, ss. 119-120.

32 Sayyâd, *age*, s. 3.

33 Rifâ'î, *age*, s. 235, 236.

34 Bk. İsmail Yörük, "Subûtî Sıfatlarda Zât-Sıfat Münasebeti", *Kamer*, Ankara 1996, s.7.

“zât” tır.³⁵

Allah’ın iradesini açıklarken, insan filleri açısından tam bir kaderci anlayışta olmamakla beraber O’nun iradesini her şeyin üstünde gören yaklaşımı, Ahmed er-Rifâ’î’nin şu sözlerinde belirlemektedir: “O dilemediği zaman hiçbir şey olmaz. Hiçbir şey O’nun dilemesinin dışına çıkamaz. Dilediğini yapan, eden O’dur. Hükmünü geri çevirecek, kazasına engel olacak bir şey de yoktur.”³⁶ Tüm mahlûkat, O nasıl belirlemişse, hiç bir değişiklik olmaksızın O’nun ilmine uygun olarak vuku bulmuştur. Bütün işleri tedbir eden (tertip eden, düzenleyen, hazırlayan, yöneten, evirip-çeviren.) O’dur. Fakat bu “tedbir ediş” düşünmeye ve zamana bağlı gerçekleşen bir şey değildir. Bu yüzden, herhangi bir iş O’nu diğerinden alıkoyamaz.³⁷

Tüm varlıklar en uygun ve en mükemmel bir şekilde O’nun fiilleriyle vücûda gelmiştir. O, yaptıklarında hikmet sahibi olduğu gibi hükümlerinde adâlet sahibidir. O’nun adâleti, kulların adâletiyle kıyaslanamaz. Allah’ın fillerinde zulüm yoktur, çünkü birisinin kendi mülkünde tasarrufta bulunması haksızlık olarak tasavvur edilemez. O’nun dışında herhangi bir başkası bu alemde mülk sahibi değildir ki, O’nun alemdeki tasarrufu zulüm olarak düşünölsün. O’ndan başkaları, insanlar, cinler, şeytanlar, melekler, gökler, yerler, hayvanlar, bitkiler, cevherler, arazlar, idrak olunanlar, hissedilenlerin hepsi O’nun kudretiyle; yokluktan varlığa çıkarılmış, bir hiç iken sonradan varolmuşlardır.³⁸

Allah, alemleri dilediği için ve yoktan var etmiştir. Ahmed er-Rifâ’î bunun sebebini şöyle açıklar: “O, ezelde tek olarak mevcut idi ve O’nunla birlikte başka hiçbir şey yoktu. Daha sonra, kudretini açığa çıkarmak, ezeli iradesinde belirlenmiş olanları gerçekleştirmek için, mahlûkatı yaratmıştır. Bu yaratma ezelde gerçekleşen sözünden dolayıdır, yoksa onlara muhtaçlığından, ihtiyaç hissettiğinden dolayı değildir. Nimet vermesi ve ıslah etmesi de bir gereklilikten dolayı değildir. Takdir etme, var etme ve sorumlu tutma ile muttasıftır. Bunları yapması da bir zorunluluktan dolayı değildir.”³⁹

Ahmed er-Rifâ’î, Allah’ın görmesi ve işitmesi anlamlarına gelen semî ve basar sıfatlarını naslarda geçtiği şekilde kabul eder ve onları izah etmeye çalışır: “O, semî’ ve basîrdir, işitir ve görür. Ne kadar gizli olsa da hiç bir işitilen O’ndan kaçamaz, ne kadar küçük olsa da hiç bir görölen O’na gizli kalmaz. Uzaklık O’nun işitmesine engel olmadığı gibi karanlık da O’nun görmesine

35 Vâsıtî, *age*, s. 120.

36 Vâsıtî, *age*, s. 118.

37 Vâsıtî, *age*, s. 120.

38 Sayyâd, *age*, s. 5; Vâsıtî, *age*, s. 121.

39 Vâsıtî, *age*, s. 121.

mâni olamaz. O'nun görmesi gözbebeği ile, işitmesi kulak ile değildir. Bilmesi kalp ile tutması da uzuv ile değildir. Yaratması bir alet ile olmaz. Çünkü, zâtî mahlukatların zâtlarına benzemediği gibi sıfatları da, mahlukların sıfatlarına benzemez."⁴⁰

Allah'ın sıfatlarının tamamı için geçerli olan bu görüş, O'nun zâtının diğer varlıklardan ayrı olduğu gibi mahiyet olarak tüm sıfatlarının da mahlûkattan ayrı olduğunu vurgulamaktadır. Mahlûkatla onun sıfatları arasındaki bir takım benzerlikler (diri olmak, ilim sahibi olmak, işitmek vb.) sadece sübutî sıfatlar açısından vardır. Bu benzerlik aynılığı içermez, sıfatların keyfiyeti farklıdır. Allah'ın diri olması zâtî sıfatlarından ezeli (kıdem) ve ebedi olmak (beka) zâtından kaynaklanması ile beraberken, yaratılmış bir varlığın diri olması, sınırlı bir zaman dillimi içerisinde uzun ya da kısalık ifade eden görelî ve sonlu bir diriliktir. Bu dirilik mahlukatın zâtlarının ayrılmaz olmadığı gibi, mahlûkattan herhangi bir şeyin yaşam sahibi olması kemâl, bu yaşamın sonlanması veya ortadan kalkması noksanlık olarak da değerlendirilebilir.

Ahmed er-Rifâ'î, Allah'ın konuşması anlamına gelen kelâm sıfatını şöyle açıklar: "Kendi zâtı ile kaim, ezeli ve ebedî kelâm ile konuşur, emreder, yasaklar, (cennetini) vaad eder, (cehenneminden) sakındırır. O'nun kelâmı mahlûkatın kelâmına benzemez. O'nun kelâmı, cisimlerin birbirine çarpmasından ve havadaki titreşimlerinden oluşan bir ses veya dudakların ve dilin hareketleriyle şekillenen harfler ile de değildir."⁴¹

Kur'an mahluk değildir; yaratılmamıştır. Allah'ın kelâmı O'nun zâtı ile kaimdir. O, ezeli olan kelâm sıfatı ile peygamberiyle konuşmuştur: "Kur'an, dillerle okunur ve Mushaflarda yazılır, kalplerde korunur (ezberlenir). Bununla birlikte Kur'an, Allah'ın zâtı ile kaim (olarak) ezelidir; sayfalara ve kalplere intikali, bir ayrılma, bölünme kabul etmez."⁴² Allah'ın konuşması ve bu konuşmanın duyulması aracısız olarak vuku bulmuştur: "Musa(as), ses ve harf söz konusu olmaksızın Allah'ın kelâmını (sözünü), aynen cevher ve araz olmadan sâlih kulların (âhirette) Allah'ın zâtını görecekleri gibi duymuştur."⁴³

Rifâ'î'ye göre Allah'ın ilmi sınırsız ve her şeyi kuşatan bir ilimdir. O'nun takdir ettikleri sayılamaz, bildikleri sonsuzdur. O en aşağı yer katmanlarından en yüksek göklere kadar her şeyi ilmi ile kuşatmıştır, her şeyi bilendir. O'nun ilminden, ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey gizli kalmaz. Zifiri gecede, kalın kaya üstündeki siyah karıncanın halini, hava boşluğundaki zerrelere-

40 Vâsıtî, *age*, s. 120.

41 Sayyâd, *age*, s. 3 ; Vâsıtî, *age*, s. 120.

42 Sayyâd, *age*, s. 6; Vâsıtî, *age*, s.120.

43 Sayyâd, *age*, s. 6; Vâsıtî, *age*, s.120.

ri, sırları ve en gizli olanları bilir. Kalplerden geçenler ve içerilerde gizlenenlerden haberdardır.⁴⁴

Mutezile ve Ehl-i Sünnet'ten Maturidi âlimlerin çoğunda olduğu gibi Ahmed er-Rifâ'î'ye göre de Allah'ın varlığı akıl ile bilinir.⁴⁵ Bu bilinme şu anlamdadır: Akıl görevi, O'nun varlığını bildikten ve birliğini bulduktan sonra O'nun hükümlerine boyun eğmektir. Burada akıl bir alettir, hedefe götüren bir araçtır. Fakat amaç ve gayeyi bizzât o oluşturmaz, gayeye giden yolda kalbe hizmet eder.

Ahmed er-Rifâ'î, Allah'ı tabiatta var olan herhangi bir varlıkla beraber var olma açısından da tenzih etmiştir. Ona göre Allah'ın varlığı her ne sebeple olursa olsun sonradan yaratılmışlara (hâdislere) mahal olmaz, O da onlara (yaratılmışlara) hulûl etmez. Bu açıdan o bir takım mutasavvıflara isnat edilen hulûl anlayışına karşı çıkar: "O (Allah), hiç bir şeye hulûl etmez, hiç bir şeyde O'na hulûl etmez. Zamanın O'nu sınırlamasından beri olduğu gibi, bir mekânın O'nu kuşatması, içine almasından da beridir. Bilâkis, zamanı ve mekânı yaratmadan önce de O mevcut idi, şimdi de öyledir."⁴⁶ Hallacı Mansur'un hulûl ve ittihad izlenimi veren sözlerini şu kısa cümlesiyle tenkit eder: "Hallac'ın 'ene'l-hakk' dediği rivâyet edilir. Kendi vehmi sebebiyle hataya düşmüştür. Eğer hak üzere olsaydı 'ene'l-hakk' demezdi."⁴⁷

Üzerinde kelâmi ekollerin çokça tartıştığı müteşâbih âyetler konusunda ise bu âyetlerin zâhirine takılıp kalınmaması, âyetler üzerlerinde tartışmalara gidilmemesi doğrultusunda uyarılar yapar: "Müteşâbih âyetlerin, zâhirine sarılmaktan itikâdınızı koruyun! Çünkü bu, küfrün asıllarından biridir."⁴⁸ Aynı zamanda bu âyetlerle ilgili olarak selefın tavrını destekleyen bir metot sergiler. Ona göre mükellefin takılması gereken tavrı: "Müteşâbih âyetlerin Allah tarafından Hz. Peygamber'e gönderildiğini kabul etmek, âyetlerin yorumlanma bilgisinin sorumluluğumuzda olmadığına inanmaktır. Önceki muttakiler (Selef) bu âyetlerin zâhirlerinin iletmiş olduğu anlamlardan Allah'ı tenzih etmişlerdir. Allah, bu âyetlerde neyi kastetmişse o anlamı Allah'a bırakmışlardır. Dinin ve inancın selâmeti ancak bununla mümkündür."⁴⁹

Allah'ın iradesi ve insan filleri göz önüne alındığında, insan fillerinde sorumluluk fiilin yaratılışında değil, kesb ve mesuliyetindedir. Çünkü kulları,

44 Vâsitî, *age*, s.119.

45 Vâsitî, *age*, s.118.

46 Sayyâd, *age*, s. 5; Vâsitî, *age*, s. 117.

47 Rifâ'î, *age*, s.69; Sayyâd, *age*, s. 10.

48 Sayyâd, *age*, s. 3.

49 Rifâ'î, *age*, s.47, 51; Sayyâd, *age*, s. 3.

onların fiil ve rızklarını yaratan O'dur: "Yaratma ve icad etme de eşsizdir. İnsanları ve onların amellerini, işlerini yaratmış, rızklarını ve ecellerini takdir etmiştir. Bundan dolayı hiç bir takdir olunan, O'nun kapsamı dışında olamaz. İşlerin evrilip çevrilmesinde hiç bir şey O'ndan kaçamaz."⁵⁰

Rifâ'î'ye göre biz insanlar için ilk bakışta olumsuz görünen bir takım ilahi fillerde adâlet gizlidir: "Üstünlük, ihsan etmek, nimet vermek, iyilikte bulunmak O'na aittir. Zira, kulları üzerine türlü azaplar göndermeye, onları çeşitli acı ve musibetlerle karşılaştırmaya kadirdir. Eğer böyle yapmış olsa bile bu O'nun adâletindedir. Çünkü O'nun filleri kesinlikle çirkinlik veya zulüm diye nitelendirilemez. Güzel vaad ve kereminin hükmü gereği, kullarının yaptığı taatlere sevapla (mükâfatla) karşılık verir; yoksa bu taatler dolayısıyla kullar hakikaten onu hak edebildiği veya gerektirdiği için değildir!"⁵¹ Ahmed er-Rifâ'î'ye göre kâinatta Allah tarafından işlenen hiçbir fiilin, kötü veya kötülük olarak isimlendirilmesi ve nitelendirilmesi mümkün değildir. Çünkü İslâm inancına göre Allah, her şeyin sahibi ve yoktan var edendir. Her şeyin sahibi olan ve (zorunlu olmadan) dilediği için yaratan Allah, kendi mülkü olan âlemle ilgili tasarrufları yine onun her şeyi kuşatan ilmi ve kudreti ile olduğuna göre bunlar hiçbir şekilde zulüm olarak nitelendirilemez. Çünkü tüm mahlûkatın sahibi olan Allah kendi mülkünde tasarrufta bulunmuştur.⁵²

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre Allah'ın fillerinde, Mutezilenin savunduğu "kullar için en uygunu yaratma" mecburiyetinin aksine, Ehli Sünnet'ten Eş'arilerin savunduğu "Allah'ın fillerinde hikmet ve gayeye bağlılık" prensibi bulunur. Ahmed er-Rifâ'î, "Allah'ın fillerinin kul açısından o anki gaye ve hikmete göre değerlendirilemez" anlayışındadır. "Hiç bir şeyi yapmak veya yapmamak O'nun hakkında zorunlu değildir. O'nun zulüm yapması ise düşünülemez."⁵³ Çünkü O, fillerinde adâlet ve hikmet sahibidir.

Ahmed er-Rifâ'î, Allah'ın âhirette görülmesini (ru'yetullah) mümkün görür, bu Allah tarafından inananlara vaad edilmiş bir mükâfattır: "Allah'ın âhirette görülmesi haktır. Bu O'nun inananlara bir mükâfatıdır. Kendisinden bir nimet; sâlihler için bir lütuf ve cennet mutluluğunun kemali olarak, âhret yurdunda mukaddes cemaline bakılacak ve baş gözleriyle görülecektir."⁵⁴

Allah'ın "Arş'a istivası" haktır: "O'nun Arş'a istivası (bir şeye) değmek (bitişmek) ten, yerleşmekten (mekan edinmekten), girmekten münezze bir

50 Sayyâd, *age*, s. 5; Vâsitî, *age*, s. 118.

51 Vâsitî, *age*, s. 122.

52 Sayyâd, *age*, s. 6; Vâsitî, *age*, s. 121.

53 Vâsitî, *age*, s. 121-122.

54 Sayyâd, *age*, s. 10; Vâsitî, *age*, s. 118.

istiva ileidir. (İstiva halinde) Arş, O'nu taşımaz (yüklenmez), bilakis Arş ve onu taşıyanlar (Arş'ı yüklenen melekler), O'nun kudreti lütfuyla taşınırlar. O'na (kudretine) mecburdurlar. O, Arş'ın da, ta en derin toprağa kadar her şeyin de ötesindedir. Fakat bu ötelik, O'nu Arş'a ve göğe yakınlığından bir ötelik (yükarılık, üstünelik) değildir. Bilakis O, (aklımıza gelen şekilde maddi bir) Arş'tan yüce (ve münezze) olduğu gibi, (en aşağı varlık katmanından yani) topraktan da yüce (ve münezze) dir.⁵⁵

2.2. Nübüvvet

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre peygamberlik insanlar için gerekli bir müessesedir. Allah, tarihin her devrinde insanlara peygamberler göndermiştir. Peygamber göndermesi ona göre Allah'ın insanlığa bir lütfudur: "O, elçilerini (peygamberleri) göndermiş, apaçık mucizelerle onların doğruluğunu ortaya koymuştur. Onlar da, O'nun emir ve yasaklarını, vaad ve sakındırmalarını tebliğ etmişlerdir. Böylece ilettikleri hususlar açısından onları tasdik etmek insanlara gerekli (zorunlu - vacip) olmuştur."⁵⁶

Son peygamber olan Hz. Muhammed, tüm insanlığa gönderilmiş cihan şümül bir peygamberdir. Bununla ilgili olarak: "Allah, Kureyşli Ümmi⁵⁷ Peygamber Muhammed (as)'ı bütün Arap, Acem, insan ve cinlere (bütün aleme) şamil olan bir peygamberlikle göndermiştir. Onun getirdiği din ile -kendisinin belirlediği hariç- önceki dinlerin hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır."⁵⁸

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre Allah, Hz. Muhammed'i tüm insanlardan olduğu gibi diğer peygamberlerden de üstün yaratmıştır, "beşeriyetin seyyidi" kılmıştır. İman, sadece Allah'ın varlığı ve birliğini kabul etmek ve inanmaktan müteşekkil değildir. Allah'ın varlığı ve birliğini kabul ettikten sonra Hz. Peygamberin risâletini kabul etmektir. "Lâ ilâhe illallah" sözüyle gerçekleşen tevhid şehadetiyle hasıl olan iman, "Muhammedun Rasûlullah" sözü ile birleşmedikçe, tam (ve kamil) bir iman olarak kabul edilmez.⁵⁹

Sahabelerin üstünlüğü meselesinde Ahmed er-Rifâ'î Ehl-i Sünnet'in tutumunu devam ettirmiş, ilk dört halifenin hilafete geliştiki tarihi sıralarını üstünlük sırası olarak almış, siyasi çekişmelerden uzak durmaya çalışmıştır: "Hz. Peygamber'den sonra, insanların en üstünü Ebu Bekr (ra), sonra Ömer (ra),

55 Rifâ'î, *age*, s.49; Sayyâd, *age*, s. 5; Vâsıtî, *age*, ss. 1, 17.

56 Vâsıtî, *age*, s. 122.

57 İsmail Yörük, İsmail Şık, "Kelâm Açısından Hz. Peygamberin Ümmiliği", *Dini Araştırmalar*, Cilt 7, sayı: 19, Mayıs- Ağustos 2004, ss. 173-189.

58 Vâsıtî, *age*, s. 122.

59 Rifâ'î, *age*, s. 55; Sayyâd, *age*, s. 7; Vâsıtî, *age*, s. 122.

sonra Osman (ra) sonra Ali (ra)'dır. Bütün sahabe hakkında hüsn-i zan (güzel düşünce) içinde olmak ve Allah ve Resulünün onlara övgüde bulunduğu gibi onları övgü (ve saygı ile) anmak gerekir."⁶⁰ Ahmed er-Rifâ'î'ye göre sahabeler Hz Peygamber'in arkadaşı ve dostu olan kişilerdir. Aralarındaki üstünlük sıralaması hadislerden ve sahabe sözlerinden gelen nakillere dayanır.⁶¹

Bilindiği gibi "İmamet" meselesi, İslâm kelâmcıları arasında çokça tartışılmış bir konudur. Bazı kelâm ekollerince nübüvvet konusu içerisinde değerlendirilen imamet meselesi, Ahmed er-Rifâ'î tarafından Ehl-i Sünnet'in genel kabulü çevresinde ele alındığını yukarıda belirtmiştik. Ehl-i Sünnet'e göre halifelik makamına oturulmasındaki tarihi sıralama aynı zamanda üstünlük sırasıdır, imameti hak ediş sırasıdır.⁶² Bilindiği üzere Şia'nın buradaki tutumu farklıdır. Şia'ya göre Hz. Peygamber'den sonra en faziletli insan Hz. Ali'dir. Bu sıralama 12 imam anlayışı doğrultusunda devam eder. Hz. Ali'nin hakkı olan hilafet, tarih sahnesinde siyasi çekişmelerle farklı ellere geçmiştir. Şia içerisinde ilk üç halifenin imametini kabul edenler olduğu gibi şiddetle reddedenler de vardır.⁶³

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre İslâm dininin anlatımında hadisler ve sahabe sözleri, Kur'an'dan sonraki önemli ve tartışılmaz kaynaklardır. İnananlar için en önemli olan şey hak ehlinden sünnet topluluğundan (Ehl-i Sünnet'ten) olmaktır: "İşte bütün bu (anlatı)lar, hadislerden ve sahabe sözlerinden çıkarılmış ifadelerdir. Gönülden (ve şüphe etmeksizin) bunların hepsine inanan kişi, hak ehlinden, sünnet topluluğundan biri olur ve dalalet grubundan, bid'at taraftarlarından ayrılmış demektir."⁶⁴

Ona göre Hz Peygamber'in Allah tarafından göğe yükseltilmesi anlamına gelen "mirac" haktr. O, Allah'ın izni ve yardımıyla O'nun katına yükseltilmiştir.⁶⁵ Allah dostları veli kulların "kerâmet"i vardır ve haktr. Bunlar veli kullara Allah'ın dünyada iken verdiği bir çeşit nimet ve mükâfattır. Allah'ın varlığı ve birliğine inananlara birer delildir. Peygamberden sonra velilerin, şehitlerin ve diğer Müslümanların kendi makam ve derecelerine göre şefaatte bulunmaları haktr ve bu Allah'ın lütfudur. Bu netice ile hiçbir müslüman sonsuza dek cehennemde kalmayacaktır. Kalbinde zerre kadar iman olan kişi oradan af yo-

60 Sayyâd, *age*, s. 7; Vâsitî, *age*, s. 124.

61 Sayyâd, *age*, s. 8.

62 Gazâlî, *el-İktisâd fi'l-itikâd*, Beyrut 1993, s.253; Ebu'l-Hasen Eş'arî, *el-Luma'*, Beyrut 2001, s. 83; İcî, *age*, 407-412; Sa'düddîn Taftazanî, *Şerhü'l-Makâsîd*, Beyrut 2001, c. 3, s. 518.

63 Seyyid Abdu'r-Rasûl Müsevî, *eş-Şiâ fi't-târîh*, Kahire 2002, s. 45; Taftazanî, *age*, s. 517; Ahmed Kâtib, *Şia'da Siyasal Düşüncenin Gelişimi*, çev.: Mevlüt Yolcu, Ankara 2005, s. 25-134.

64 Vâsitî, *age*, s.124; Ahmed b. Celâl Mısri, *Celâu's-Sadâ*, çev.: Hayri Kaplan, Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı yay., Ankara 2004, ss. 241-244.

65 Sayyâd, *age*, s. 9.

lu, şefaata ya da cezasını çektikten sonra kurtulacaktır.⁶⁶

2.3. Âhiret

İslâm akîdesi açısından son derece önemli olan âhiret inancı, İslâm sûfilerin yaşantılarına yansdığı gibi inançlarında da önemli bir yer tutar. Ölmeden önce ölmek, nefisini öldürmek, ölümü düşünmek, ölüm ile beraber yaşamak Ahmed er-Rifâ'î için ayrı bir değer taşır. Ona göre âhiretle ilgili olarak Allah'ın Hz. Peygambere bildirdiği her şeye iman şarttır, bunlar olmadan iman sahih ve sâlim olmaz: "Ölüm sonrasıyla ilgili olarak O'nun bildirdiklerine iman etmedikçe, kulun imanını kabul etmez."⁶⁷ Bu inanç, "kulun dünyadaki yapıp etmelerinin mutlaka bir sonucunun görüleceği, iyi-kötü hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağı" öğretisini beraberinde getirir.

Başta Mutezile olmak üzere bazı kelâmî ekollerin tartışma konusu yaptığı⁶⁸, "Ehli Sünnet inancına göre vuku bulması mevcut hadisler ve bir takım âyetler ışığında kesin olan kabir suali, kabir azabı veya mükâfatı, kısaca kabir hayatı Ahmed er-Rifâ'î'ye göre hakı ve bunlara inanmayan kişi tam bir imana sahip olamaz."⁶⁹ Bu hususta iman edilmesi gereken konulardan ilki "Münker ve Nekir" (sorgu melekerin) in soru sormalarıdır. Bu ikisi, heybetli iki (melek) şahıs olup, kulu kabrinde (ruh ve cesedinin birlikteliği ile) oturturlar ve ona, tevhidden, peygamberlikten sorular ederek şöyle derler: Rabbin kimdir?, Dinin Nedir?, Peygamberin Kimdir?" O ikisi, "kabir imtihançıları" dır. (Çünkü) soruları, ölümden sonraki (yaşanan) imtihanların ilkidir."⁷⁰ Ahmed er-Rifâ'î'ye göre kabir hayatı Allah'ın hikmet ve adâletinin bir gereğidir.

Bilindiği üzere sadece kabir hayatının varlığı değil, aynı zamanda bu hayatın nasıl olacağı, âhiretteki ikinci yaratılışın ne şekilde vuku bulacağı, bu dirilişte sadece ruhun mu yoksa ruh ve beden birlikteliği mi yaratılacağı çokça tartışılmıştır.⁷¹ Ahmed er-Rifâ'î'ye göre İslâm düşünürleri arasında yapılan tartışmaların aksine bu yaratılış Sünnî inanç paradigması doğrultusunda beden ve ruhun her ikisine yöneliktir.⁷² Çünkü ruhsuz beden ceset, bedensiz ruh insan olmak-

66 Sayyâd, *age*, s. 7.

67 Vâsitî, *age*, s. 122.

68 Kadı Abdulcabbar, *Şerhu'l Usûli'l Hamse*, Beyrut 2001, s. 493.

69 Bk. Celâlüddîn Süyûtî, *Şerhu'l Sudûr fi Ahvâli'l-Mevtâ ve'l-Kubûr*, Beyrut 2000, s.161; İbn Ebî'l-İzz, Ali, *Şerhu'l-Tahâvî fi'l-Akîdeti's-Selefiyye*, Beyrut 1980, s. 261.

70 Sayyâd, *age*, s. 7; Vâsitî, *age*, s. 124.

71 Bu konuyla ilgili görüşlerinden dolayı Gazâlî felsefecileri tekfir etmiştir. Bk. Gazâlî, *Tehâfutü'l-felâsife*, Beyrut 2000, s. 191.

72 Vâsitî, *age*, s. 123.

tan öteye sadece ruhtur. Rifâ'î'nin ruh ve beden birlikteliğine dayalı insan anlayışı dualist bir yaklaşımdan ziyade ontolojik bir ifadedir.

Ahmed er-Rifâ'î'nin âhiretle ilgi konulardaki yorumlarında, genel kelâmî yaklaşımlarda pek rastlamadığımız sembolik anlatımları görmemiz mümkündür: "İki kefe ve lisan sahibi mizana iman etmek gereklidir. Mizanın büyüklüğü, yer ve göklerin tabakaları benzeridir. Allah'ın kudreti ile ameller onda tartılır, adâletin tamamen gerçekleşmesinin gereği olarak, o gün hardal tanesi kadar ağırlık ortaya çıkacaktır. İyilik sayfaları, nur kefesine güzel bir suret halinde konulur ve Allah'ın lütfuyle derecesine göre ağır basar. Kötülük sayfaları, karanlık kefesine koyulur ve (nur kefesine göre) Allah'ın adâletiyle hafif gelir."⁷³ Detaylarını ancak hadislerde bulabildiğimiz âhret tasvir ve anlatımları Ahmed er-Rifâ'î tarafından inanılması gereken ve hatta üzerinde tartışma yapılması uygun olmayan konular olarak aktarılmıştır: "Sırat'ın hak olduğuna iman etmek zorunludur. Sırat, cehennemim sırtına (üstüne) uzatılmış bir köprüdür; kılıçtan keskin, kıldan incedir. Allah'ın hükmü gereği, kafirlerin ayakları oradan geçerken kayar ve ateşe giderler. Müminlerin ayakları sabit olur (sağlam basar) ve ebediyet yurduna iletilirler. Aynı zamanda yanına varılan "havz" (kevser havuzuna) iman etmek zorunludur. Müminler, cennete girişten önce, Sırat'ı geçtikten sonra ondan içerler. Ondan bir kez içen, artık ebediyen susamaz. Havz'ın genişliği bir aylık mesafedir, süttten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Göğün yıldızları sayısınca etrafında kadehler vardır."⁷⁴

Allah'a iman eden tevhid ehlinin günahlarının karşılığı olarak cehennemde cezalarını çektikten sonra, Allah'ın lütfu ile cennete gireceklerine dair Sünnî inanç ve şefaât konusunun her ikisi de⁷⁵ ısrarla işlenmiştir: "Muvahhidlerin, cezalarını çektikten sonra, cehennemden çıkarılacaklarına, Allah'ın lütfuyle cehennemde hiç bir muvahhidin kalmıyacağına inanmak gereklidir. Peygamberlerin, sonra velilerin, sonra âlimlerin, sonra şehitlerin, sonra sair müslümanların -kendi makam ve derecelerine göre- şefaatte bulunacaklarına, şefaâtçisi olmayan diğer müminlerin Allah'ın lütfüyle cehennemden çıkarılacaklarına, hiç bir müminin ebediyen cehennemde kalmayacağına, hatta kalbinde zerre ağırlığınca iman olanın oradan çıkacağına iman etmek gereklidir."⁷⁶

Ahmed er-Rifâ'î'ye göre âhiretle ilgili konularda naslarda detaylı bilgiler vardır. Bu konularda ne bildirildiyse (müner-nekir, kabir azabı, mizan, sırat,

73 Sayyâd, *age*, s. 7.

74 Sayyâd, *age*, s. 7.; Vâsıtî, *age*, s. 123.

75 İbn Ebi'l-İzz, *age*, s. 240.

76 Vâsıtî, *age*, s.124.

havz, hesap, şefaaf vb.) tartışılmadan kabul edilmelidir.⁷⁷

Sonuç

Bilindiği üzere sûfilere yönelik tarih boyunca ve günümüzde de devam eden eleştirilerin büyük çoğunluğu öncelikle itikâdi konularla ilişkilendirilerek sunulmuş, böylelikle daha etkili, daha ikna edici olacağı düşünülmüştür. Bir diğer ifadeyle dinin inanç boyutunda bid'at, şirk, küfür ve ilhad içeren yönleri olduğuna dikkat çekilerek bazı âlimlerce yerilmiş, toplumun uzak durması ve dışlaması gereken zararlı ve tehlikeli fırkalardan biri olduğu öne sürülmüştür.

Şu da tarihi bir gerçektir ki, Kur'ân ve sünnetin açık verilerine bile ters düşen inanç ve uygulamalarına rağmen, kendilerini tasavvuf kisvesi altına gizleyerek kötü emellerine birçok insanı alet edebilenlerin sayısı da azımsanmayacak derecededir. Bazı fıkıhçıların ve kelâmcıların bu tür sûfilere hem kendilerinin uzak durmaları, hem başkalarını sakındırmaları haklı bir endişenin doğal sonucudur. Bâtınîler bu konuda ilk akla gelen örneklerdendir. Bununla beraber, bazı söylem ve tavırlarındaki benzerlikler veya benzerlik olduğunu çağrıştıran durumlar nedeniyle hepsini aynı kefeye koyup peşin hükümlerle damgalamak, mesleğinde uzman olmadığı takdirde aldatılması mukadder olan bir kuyumcunun, şekilleri benzeşen altın paraları gerçek ve sahte olanını ayırt etmeye gerek duymadan, onları bir mihenge vurmaksızın değerlendirmesinden farksızdır. İşte bu mihenk taşının Kur'ân ve sünnet olduğunu her fırsatta dilendiren hakikatli sûfiler arasında çeşitli karalamalara, iftiralara, komplolara maruz kalanların, siyasilerin veya kadıların emriyle hapse veya göz hapsine alınanların, yurtlarından ayrılmak zorunda bırakılanların, öldürülenlerin, öldürülme tehlikesi yaşayanların sayısı az değildir. Sadece sûfilere karşı değil, kible ehli diye nitelenebilecek fırkaların birbirlerine karşı zaman zaman bu türden tavırlar takındığı malumdur. Aslında, tasavvufa ılımlı yaklaşan, destek veren veya sûfi olan fıkıhçıların, kelâmcıların, hadisçilerin, filozofların ve benzerlerinin İslâm tarihi içerisinde kendilerinden söz ettirecek bir yekûn tuttıkları da dikkatten kaçmamaktadır.

Konunun bir diğer yönü ise, karşı karşıya gelen tarafların her ikisinin de İslâm dininin iki temel kaynağını referans göstererek karşıdakileri eleştirmesidir. Burada, bu iki kaynağın metot, hareket noktası, bakış açısı gibi farklılıklara, daha doğrusu farklı yorumlara açık veya zemin hazırlayan veriler içermesi gündeme gelmektedir. Üzerinde durulmasını, çalışılmasını, merak edilmesini sağlayan bu özelliği sayesinde dinin her dönem zenginlik ve canlılığını koru-

77 Sayyâd, *age*, s. 7, 10.

duğu belirtilse de, insanoğlunun taassubu, istismarı, zihinlerdeki din olgusunu sadece kurallar bütününden ibaret donuk bir yapıya dönüştürmüştür.

Kimi mutasavvıflarca hal ilmi olarak tarif edilen tasavvuf ilminin, İslâm inançlarını bid'at ve hurafelerden koruyup doğru inanancı topluma aktarma çabası içerisinde olan kelâm ilminden faydalanması kadar tabii bir şey yoktur. Burada bizim dikkatimizi çeken asıl unsur, uzun yıllar boyu akli ve dini ilimlerle, özellikle kelâm ilmi gibi akli ve dini yönü bulunan bir ilimle bağdaşmaz, çelişir gibi intiba uyandırılan tasavvuf ilmi büyüklerinin hemen hemen hepsinin kendilerini takip eden müridleri için, belki de zorunlu bir ihtiyaçtan olsa gerek itikâd risalesi yazmış/yazdırmış olmaları, bu risalelerinde o günün şartları dahilinde tartışılan kelâmî konulara değinmeleri, takipçilerini bu konular hakkında bilgilendirmeleridir.

Ahmed er-Rifâ'î bir mutasavvıf olarak tasavvufun inceliklerine vakıf olduğu gibi aynı zamanda akâid konularında görüş beyan edip, İslâm inancının doğru yorumu olarak kabul ettiği Ehl-i Sünnet'in yorumunu müridlerine aktaracak, kelâm sahasında derin felsefi meseleler başta olmak üzere bir çok konuda görüş beyan edecek kadar ilm-i akâid ve ilm-i kelâm bilgisine sahiptir. Bu da bize göstermektedir ki o devrin mutasavvıflarının bir çoğunda olduğu gibi Ahmed er-Rifâ'î de kelâmî bilgilerden habersiz değildir. Bilakis bu konularda derin bilgileri olan çok yönlü bir âlimdir.

Ahmed er-Rifâ'î'nin itikâd metinlerinde ana tema olarak görüldüğü üzere itikâda ve kelâma dair konular, tartışmalara girilmeden, kelâm ilminde "Selefi metodu" olarak bilinen bir yaklaşımla Kur'an ve sünnette ne varsa olduğu gibi kabul edilir. Üzerinde ihtilaf olan konularla ilgili tartışma ve cecele girilmez. Çünkü amaç bir başkasına üstünlük sağlamak değil, doğru bir inançla Rabbinin inanmaktır. Bunun için de yegâne kaynaklar Kur'an ve sünnettir. Doğru itikâdı başlangıç noktası olarak alan bir sûfnin bundan başka bir tavır sergilemesi de beklenmemelidir.

Özet

Bu çalışmamızda, metotları farklılık göstermesine karşın, tasavvuf ile kelâm ilminin fikir beyan ettikleri ortak konularda aynı sonuçlara, hiç olmazsa yakın sonuçlara ulaştıklarını, aralarında bir çekişme ve zıtlıkta olmadığı gibi, ilk dönem sûfileri de dahil olmak üzere çoğu sûfi önderlerinin ciddi bir kelâm bilgisine sahip olduklarını, doğru itikâdı amaçlayan kelâm ilmi ile doğru inanç ve yaşayışı amaçlayan tasavvuf ilmi arasındaki sıkı bir bağ bulunduğunu Ahmed er-Rifâ'î örneğinde göstermeyi amaçladık. Ahmed er-Rifâ'î'nin itikâdi ve kelâmî konulardaki görüşlerini, kendisinin imla ettirdiği yazıyı temel alıp gerektiğinde diğer eserlerinden yararlanmak suretiyle tespit etmeye çalıştık. Çalışmamız sonucunda tasavvuf önderlerinin doğru itikâd sahibi olmayı, doğru yaşamının ilk basamağı olarak kabul ettiklerini ve bunu da Ehl-i Sünnet inancı doğrultusundaki bir yaklaşımla dile getirdiklerini gördük. Kanaatimizce, tasavvuf disiplini içerisinde kelâmî konuların öneminin vurgulanması ve bunların öğretilmesi ayrı bir değer taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf , Kelâm, İtikâd, Sûfi, Ehl-i Sünnet